

Derleme

Kafatası Deformitesi ile Yaşamın Psikolojik Etkileri

Psychological Impact of Living with Craniosynostosis

Senem ZEYTİNOĞLU SAYDAM¹, Betül KÜÇÜKARDALI²¹Özyeğin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye²Acıbadem Altunizade Hastanesi, Pediatrik Nöroşirürji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Kraniosinostoz, kafatasındaki sütürlerin bir ya da birkaçının erken kapanması nedeni ile oluşan ve doğuştan gelen bir deformitedir. Kraniosinostoz için önerilen tedavi cerrahidir. Sütürlerin kapalı olmasından dolayı kafa içi basıncın arttığı ve bu durumun çocukların nöropsikolojik gelişimlerini etkileyeceği düşünülmektedir. Yurt dışında; özellikle Avrupa ve Amerika'da kafatası deformitesi ile doğan bebeklerin bilişsel ve psikolojik gelişimleri ile ilgili hem çocukluk hem ergenlik dönemine ait çalışmalar bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, bu durumun aile ilişkilerine olan psikolojik etkileri ile ilgili de araştırmalar mevcuttur. Bu derlemede, kafatası deformitesi ile doğmuş bebeklerin ve çocukların nöropsikolojik gelişimleri ile ilgili bulgular ele alınacak, sonrasında kafatası deformitesi ile doğmuş bir çocuğa bakmanın aileler üzerindeki etkileri belirtilecektir. Son olarak, çocuklara ve ailelere verilebilecek psikolojik destekten bahsedilecektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Kraniosinostoz, Nöropsikolojik gelişim, Psikolojik destek

ABSTRACT

Craniosynostosis is a congenital condition characterized by a premature fusion of one or multiple head sutures. It has been implicated that the premature fusion leads to elevated levels of intracranial pressure causing delays in neuropsychological development. This health condition may also lead to elevated levels of family stress as parents care for their children. In this literature review, studies on neuropsychological development of children born with craniosynostosis, impact of having a child with craniosynostosis on family members and clinical implications will be discussed.

KEYWORDS: Craniosynostosis, Neuropsychological development, Psychosocial support

■ GİRİŞ

Kraniosinostoz, kafatasındaki sütürlerin bir ya da birkaçının erken kapanması nedeniyle oluşan ve doğuştan gelen bir deformitedir. Yurtdışında yapılan araştırmalar, bu deformitenin yaygınlığını 1700-2500 doğumda 1 olarak belirtmişlerdir (13). Kapalı sütürlerin lokasyonu ve sayısına göre kraniosinostoz basit ve kompleks olarak değerlendirilir. Basit kraniosinostozlar, skafosefali, trigonosefali ve plagiosefali olarak adlandırılırken kompleks kraniosinostoz olguları, braki-

sefali, Apert, Muenke ve Kruzon gibi sendromik durumlarda da görülür (12). Kraniosinostoz yaklaşık 130 kadar sendrom tipine eşlik edebilse de genelde izole olarak görülür (4). Bir çok konjenital anomali gibi kraniosinostozun da ana rahminde teşhisinin olup olmadığı aileler için bir merak konusudur. Kafa sütürleri, hamileliğin 16. haftası civarında oluştuğu için 20. hafta ultrasonunda kafatası deformitesi tanı konulacak kadar belirgin hale gelmemektedir. Bu nedenle çok ileri düzeydeki deformiteler hariç ana rahminde kraniosinostoz teşhisi koymak kolay olmamaktadır (6).

Yazışma adresi: Senem ZEYTİNOĞLU SAYDAM

E-posta: senem.zeytinoglu@ozyegin.edu.tr

Kraniosinostoz tedavisinde cerrahi girişim önerilir. Zamanından erken kapanmış sütürlerin kafa içi basıncını arttırdığı ve çocukların nöropsikolojik gelişimlerini etkileyebileceği düşünülmektedir (14). Yurt dışında; özellikle Avrupa ve Amerika'da kafatası deformitesi ile doğan bebeklerin bilişsel ve psikolojik gelişimleri ile ilgili hem çocukluk hem ergenlik dönemine, hem de bu durumun aile ilişkilerine olan etkilerine ait çalışmalar bulunmaktadır. Bu derlemede ise, bu çalışmaların bulguları ele alınacaktır. Bulgular ışığında, çocuklara ve ailelere verilebilecek psikolojik destekten bahsedilecek ve ileriye dönük araştırma önerilerinde bulunulacaktır.

■ ÇOCUKLUK DÖNEMİ

Kraniosinostoz hamilelik sürecinde nadiren teşhis edilebildiği için ebeveynler doğum sonrasında hiç beklemedikleri bir durumla karşı karşıya kalmaktadır. Tanı ve tedavi planı belirlendikten sonra anne babaları en çok endişelendiren çocuklarının fiziksel ve ruhsal sağlığının nasıl etkileneceğidir. Bu nedenle, kraniosinostoz tanısı almış olan çocukların ebeveynlerini bilgilendirilmesi ve koruyucu/destekleyici çalışmaların planlanabilmesi için yapılan araştırmalar son derece önemlidir. Hollanda'da araştırmacılar, hepsi kraniosinostoz tanısı almış ve ameliyat olmuş, yaşları 5 ile 16 arasında değişen 115 hastanın duygusal ve davranışsal durumlarını Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği, zekâ seviyelerini Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği (WÇZÖ) ya da Snijder Ooman Testi, ameliyat öncesi kafa içi basıncını ise radyolojik değerlendirmeleri kullanarak incelemişlerdir. Denek grubu 62 basit, 53 kompleks kraniosinostoz olgusundan oluşmaktadır. İlk ameliyat yaşı ortalaması 1 yaş 8 aydır. Bulgulara göre, 85-115 puan aralığının normal kabul edildiği zekâ ölçeğinden 85'in üzerinde alan çocukların duygusal ve davranışsal problem seviyesi, davranış değerlendirme ölçeğinin norm grubundan farklı değildir ($p=0,18$). Ancak, zekâ puanı 85'in altında olan çocuklarda içselleştirme davranış problemleri, sosyal problemler ve dikkat problemleri norm grubu oranlarından anlamlı şekilde fazladır ($p\leq 0,01$). İç kapanıklık, anksiyete, katı düşünce biçimi, mükemmeliyetçilik ve somatik yakınmalar içselleştirme davranış problemlerine örnek teşkil etmektedir. Sonuçlara dayanarak, zekâ seviyesi düşük olan kraniosinostoz olgularında davranış problemleri görülmüş olsa da bu durum kraniosinostoz ile doğmamış ancak zekâ seviyesi düşük olan çocuklarda da benzerdir. Bu nedenle çocuklarda görülebilecek duygusal ve davranışsal problemlerin kraniosinostoz tanısı ile bir ilgisi olmadığı düşünülmektedir. Sonuçlarda, kafa içi basınç seviyesi ile davranış problemleri arasında da anlamlı bir korelasyon bulunmamıştır ($p=0,79$) (14). Hollanda'da yapılan başka bir çalışmada, basit ve kompleks kraniosinostoz ile doğmuş, yaşları 2 ve 18 arasında değişen 111 çocuk ve ebeveynlerinin sağlıklı ilişkili yaşam kaliteleri değerlendirilmiştir. İki ile oniki yaş arasındaki çocukların formlarını ebeveynleri doldurmuştur. Sonuçlar hem basit ve kompleks kraniosinostoz olguları arasında hem de ölçeklerin norm grupları ile karşılaştırılmıştır. Hem basit hem de kompleks kraniosinostozu olan çocukların ebeveynlerinin sağlıklı ilişkili yaşam kalitesi skorları norm popülasyonundan anlamlı şekilde düşük bulunmuştur ($p=0,03$). Olgular arasında, bu konjenital durumdan en fazla etkilenen grup Apert Sendromlu çocuklar ve ebeveynleridir.

Genel olarak sonuçlara bakıldığında özellikle kompleks kraniosinostoz olgularında, kafa içi basıncın yüksek olması ailenin duygu durumunu, aile aktivitelerine ayrılan zamanı, çocuğun fiziksel fonksiyonlarını, davranış sorunlarını ve ailenin genel sağlık algılarını olumsuz etkileyen bir faktördür (1).

Basit kraniosinostoz tanısı almış bazı olgulara cerrahi girişim önerilmeyebilir. Ya da ebeveynler çeşitli sebeplerden dolayı cerrahi girişimi tercih etmemiş olabilir. Bu karara, kraniosinostozun her olguda hayati risk oluşturmaması, ebeveynlerin çocukları adına estetik kaygı duymaması ya da ebeveynlerin cerrahi operasyonla ilişkili aşırı kaygı duymaları neden olabilir. İsviçre'de yapılan bir araştırmada, uzmanlar basit kraniosinostoz olgularında karşılaşılabilecek psikolojik problemleri anlamak amacıyla ortalama yaşları 9,25 olan 30 tane, cerrahi girişim geçirmemiş çocuğun nörolojik durumunu, kafa şeklini, okul başarısını, davranış durumunu ve yaşam kalitesini değerlendirmişler. Zekâ bulgularını çocukların kardeşlerinden oluşan 17 kişilik kontrol grubu ile, diğer bulguları da norm gruplarıyla karşılaştırmışlardır. Sonuçlar, çocuklarda problemleri içselleştirme davranışlarının norm gruplarına göre daha fazla ve olumsuz duygu deneyiminin norm gruplarına göre daha az olduğuna işaret etmektedir ($p=0,09$). Zekâ bulguları 6 çocuğun öğrenme ve hafıza, 12 çocuğun ise dikkat problemleri yaşadığına işaret etse de, çocukların 1 tanesi hariç hepsi normal yaş seviyelerinde eğitimlerine devam etmektedirler (3). Bu nedenle, basit kraniosinostoz olgularında cerrahi operasyon tercih edilemeyeceği zaman çocuğun ileride öğrenme, hafıza ve dikkat gibi zihinsel süreçlerinde minimal kısıtlılık ve/veya az düzeyde duygu durum ve davranışsal problemler yaşayabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Amerika'da araştırmacılar, 4 ve 9 yaşları arasında basit kraniosinostoz teşhisi almış 46 çocuğu, kontrol grubu ile karşılaştırarak, davranış problemlerini, sosyal becerilerini, kendilerinin ve ebeveynlerinin sağlıklı ilişkili yaşam kalitelerini ve ebeveynlerinin stres düzeylerini ölçmüşlerdir. Bulgular, ebeveynlerin sağlıklı ilişkili yaşam kalitelerinde ve ebeveynlere göre çocukların okul başarılarında sorunlara işaret etmektedir (5). Yine Amerika'da, kraniosinostoz ile doğmuş 3 yaşındaki çocukların nörolojik gelişimini araştıran çalışma, Bayley-II Gelişim Testi, Zihinsel Gelişim Endeksi, Okul Öncesi Dil Ölçeği-III ve Psikomotor Gelişim Endeksi'ni kullanarak 209 çocuğun bulgularını, 227 kontrol grubu çocuğununki ile karşılaştırmıştır. Bulgulara göre, skafosfeli olgularının gelişim puanları diğer kraniosinostoz türlerine göre daha yüksektir. Mental gelişim endeksi ve okul öncesi dil ölçeği skorları çocukların ilk ameliyat olduğu yaşa bağlı olarak az bir farklılık göstermektedir. Erken ameliyat olma ile çocukların gelişim skorları zayıf ve anlamlı olmayan bir negatif korelasyon bulunmaktadır ($p=0,13$) (13). Bir başka deyişle, kraniosinostoz tanısı almış olan bir çocuğun daha erken ameliyat olması, az bir farkla da olsa dil gelişimi açısından olumlu olabilmektedir. Dil gelişiminin sorgulandığı başka bir çalışmada ise, sagittal kraniosinostoz ile doğan çocukların dil gelişimlerinin risk taşıdığı görülmüştür ancak bu riskin anlamlı düzeye ulaşması ancak ailede dil ve konuşma bozukluğunun var olmasıyla gerçekleşmektedir (11). Bu nedenle, özellikle sagittal kraniosinostoz grubu olgularında ailenin medical öyküsünün dikkatle alınması hastalığa eşlik eden risk faktörlerini taramada, doğru ve zamanında müdahale edebilmede belirleyici olabilir.

Başka bir geniş kapsamlı araştırmada ise, 1978 ve 2002 yılları arasında sendromik olmayan kraniosinostoz tanısıyla tedavi ve ameliyat edilmiş 207 çocuğun dosyalarına bakarak ameliyat öncesi ve ameliyat sonrası dil ve nöropsikolojik gelişim değerlendirmeleri analiz edilmiştir. Bulgulara göre çocukların %28'i ameliyat öncesindeki, %46'sı ise ameliyat sonrasında psikolojik değerlendirmelerden düşük puan almıştır. Öncesinde düşük puan almış olmanın sonrasında alma riskini arttırdığı görülmektedir. Çocukların ameliyat öncesinde ve sonrasında değerlendirilen dil gelişimleri de benzer bir durumu işaret etmektedir. Sonuçlar aynı zamanda, çocukların büyüdükçe nöropsikolojik problemler yaşama oranlarının da arttığını göstermektedir. Bu durumu araştırmacılar, nöropsikolojik problemlerin kaynağının sadece artan kafa içi basıncı olmayabileceği, aynı zamanda beyinde de henüz tespit edilmemiş bazı anomalilerin olabileceği veya çocukların görünüş farklılıklarından dolayı yaşadıkları sosyal deneyimlerden olumsuz etkilenmiş olabilecekleri yönünde açıklamışlardır. Kraniosinostozun sanıldığı ve korkulduğu gibi genel bir zekâ geriliğine değil de öğrenme sorunları ve psikolojik sorunlara yol açtığı üzerinde durmuşlardır (2). Çok daha küçük bir katılımcı sayısı ile sadece sagittal kraniosinostoz hastalarına odaklanarak Amerika'da yapılan başka bir araştırma, bu kanıyı doğrulamaktadır (9). Bu nedenle, sendromik olmayan kraniosinostoz olgularında ebeveynlerin olası öğrenme problemleri ve psikolojik sorunlara karşı bilinçlendirilmesi tedavi kapsamında ele alınması gereken bir konu olarak düşünölmelidir.

■ EBEVEYNLERİN DENEYİMLERİ

Kraniosinostoz tanısının doğum sonrasında konulabileceği düşünölmürse, bebeklerin kendi sağlıklarıyla ilişkili henüz bir farkındalığı olmadığından, bebeğin kendisinden çok anne-babası bu hastalığa bağlı korku ve kaygılar yaşamaktadır. Anne-babaların herhangi bir hastalıktan bağımsız olarak bebekleriyle nasıl ilişki kurduklarının hem çocuklarının bio-psikososyal gelişimi hem de bütün bir aile sisteminin işlevselliği üzerinde etkili olduğu bilinmektedir. O sebeptendir ki, anne-babaların bu hastalık sürecini kendi içlerinde ve aile ortamında nasıl yönettikleri aslında bebeğin bio-psikososyal gelişimi ile de doğrudan ilişkilidir. Kraniosinostoz ile ilgili yapılan çalışmalar, ailelerin çocuklarının gelişimiyle ilişkili kaygısı öncelik teşkil ettiği için genellikle çocukların psikososyal ve nöropsikolojik gelişimlerine odaklanmış olsa da literatürde, ebeveynlerin stres düzeylerini de inceleyen iki araştırma öne çıkmaktadır. Amerika'da bir grup araştırmacı, çocukları basit kraniosinostoz ile doğmuş ebeveynlerin (246 anne ve 210 baba) ebeveynlikle ilgili stres seviyelerini çocuklar herhangi bir kraniofasyal sorun ile doğmamış kontrol grup ebeveynlerinininki ile karşılaştırmışlardır. Denek grubundaki ebeveynlerin çocuklarının ortalama yaşı 7,4 aydır. Denek grubunun çocuklarıyla ilgili stres seviyeleri, kontrol grubuna kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Alt ölçekler yakından incelendiğinde bu farklılığa neden olan iki alt ölçeğin talepkârlık ve kabul edilebilirlik olduğu görölmüştür. Yapılan post hoc analizinde ise, çocuğun sahip olduğu beklenmedik sağlık problemleri nedeni ile olan talep yükünü ve görünüş farklılığını kabul etme zorluğu ile ilgili maddelerin öne çıktığı görölmüştür ($p \leq 0,001$) (10). Ebeveynlerin böyle bir hastalığa verebileceği tepkiler ve kaygı odakları değişiklik gösterebilse

de temel eksenin çocuklarının ihtiyaçlarına yetebilme, dış görünüşündeki farklılıklarla baş edebilme, aniden değişen yaşamlarında yeni ve işlevsel bir düzen oluşturabilme yönünde kaygılar olduğu düşünölmektedir. Ek olarak, annelerin stres seviyesi çocuklarının görünüş farklılıklarının belirgin olduğunu düşünödükleri zaman artış göstermektedir (10).

Öte yandan, kraniosinostozla doğan çocukların annelerinin ebeveynlikle ilişkili stres düzeyleri kontrol grubu anneleri ile karşılaştırıldığında, denek grubunun eşlik rolünün kısıtlanması ve eş ilişkisi konularında kontrol grubu annelerinden daha az seviyede stres yaşadığı görölmüştür. Bu alt ölçeklerdeki sorular genellikle doğumdan sonra annelerin kendilerine ve eşlerine vakit ayıramaması ile ilgilidir. Araştırmacılar bu sonucu, ilk zamanlarda annelerin odak noktalarının tamamen çocuklarının sağlığı olmasıyla açıklamışlardır (10).

Aynı araştırma çerçevesinde anne ve babaların bulguları da karşılaştırılmıştır. Hem kontrol grubu hem denek grubu annelerinin babalara kıyasla ebeveynlikle ilişkili stres düzeyleri daha fazladır. Bu duruma istisna teşkil eden ebeveynlerin çocuklarına kendilerini yakın hissetme ve onları kucaklarına alıp bakarken rahatlık seviyelerini ölçen alt testtir. Literatürle uyumlu olarak hem kontrol grubu hem de denek grubu babaları annelere göre bu konuda daha yüksek seviyede stres belirtmişlerdir (10). Bu bulgulardan yola çıkarak, kraniosinostoz tanısı almış çocukların ebeveynleriyle çalışırken annelerin genel stres düzeyleri kadar babaların çocuklarıyla birebir zaman geçirirkenki kaygılarına yönelik psikolojik destek protokollerinin geliştirilmesinin önemli olduğu düşünölmektedir.

Kraniosinostoz tanısı almış çocukların anne-babalarını endişelendiren bir diğer konu hastalığın çocuğa ve aile sistemine etkisinin uzun vadede nasıl seyredeceğidir. Başka bir çalışmada, basit kraniosinostoz ile doğan çocukların anne babaların ebeveynlikle ilişkili stres seviyeleri 6., 18., ve 36. aylarda izlenerek yapılmıştır. Sonuçlar kontrol grubu ile karşılaştırılmıştır. Bulgulara göre, denek grubu ebeveynlerinin stres seviyeleri ilk görüşmede özellikle çocukla ilgili alt testlerde kontrol grubuna kıyasla yüksek düzeyde olsa da, ikinci ve üçüncü görüşmelerde bu fark önemsiz hale gelmiştir. Bir önceki araştırmaya paralel olarak talepkârlık ve kabul edilebilirlik ile ilgili alt testler kontrol grubuna göre yüksek seyretse de ikinci ve üçüncü görüşmelerde bu fark azalmıştır (6). Basit kraniosinostozlar göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin bir süre sonra bu duruma adapte olabildikleri, eski veya yeni rutinlerini oluşturabildikleri, bu sayede hastalığa bağlı yoğun bir stres yaşamadıkları söylenebilir.

■ KLİNİK İMLİKASYONLAR

Kraniosinostoz konusunda çalışan uzmanlar; multidisipliner tedavi takımlarında çocuklara gelişim testleri uygulayıp yönlendirme yapabilecek, çocuklara ve ailelerine psikolojik destek verebilecek ruh sağlığı çalışanlarının gerekliliğinin altını çizmişlerdir (4). Bu tanı, ebeveynler için çocukların hem gelişimlerine hem de görünüşlerine dair kaygı teşkil etmektedir. Bunun yanında çocuklarının maruz kalabilecekleri cerrahi girişimler de ebeveynlerin kaygılarını arttırmaktadır. Bu nedenle ruh sağlığı çalışanlarının hem tanı hem de tedavi, özellikle de cerrahi

girişim sürecinde aile üyelerine destek olmaları ve çocuğun nöropsikolojik gelişimi konusunda değerlendirmeler yaparak aileleri doğru yönlendirmeleri beklenir (12). Bu noktada, gelecek çalışmaların basit ve kompleks kraniosinostozlara yönelik standart ameliyat öncesi ve ameliyat sonrası bio-psikososyal destek protokollerinin geliştirip, etkinlikleri analiz edilmesi önerilir.

Literatürdeki bu bilgiler işiğında, kraniosinostoz ameliyatı yapan merkezlerin kadrolarında çocukların gelişim değerlendirmeleri yapacak ve aile üyelerine destek olacak birer ruh sağlığı çalışanının olması faydalı olacaktır. Bu merkezlerin multidisipliner çalışma modellerini de literatüre taşımaları, bu alandaki bilgi ve uygulamalar hem bu hastalıkla mücadele eden aileler için hem de onlarla çalışan uzmanlar için kaynak oluşturacaktır. Bunun yanı sıra, Türkiye'de kraniosinostoz ile doğan çocukların nöropsikolojik ve duygu durum gelişimleri ile ilgili çalışmalara da kaynak teşkil etmesi açısından ihtiyaç vardır. Ruh sağlığı çalışanını da içeren multidisipliner takımın bir rneği Altunizade Acıbadem Hastanesi Pediatrik Nöroşirürji Bölümü'nde görülebilir.

Ebeveynler için özellikle ameliyat sürecinde çocuklarını ameliyata göndermek, ameliyattan sonra sargılı bir şekilde ilk kez görmek, beslemek, kucaklarına almak, pansumanı izlemek, çocuklarını şiş ve acı içinde görmek doğal bir stres teşkil eder. Bu sürece çocuklar kadar ebeveynleri hazırlamak da önemlidir. Bu nedenle ameliyat gününde hastaneye girdikleri andan itibaren neler ile karşılaşacaklarının önceden anlatılması yaşayacakları stres ile baş etmelerini kolaylaştırabilir. Bu noktada, ebeveynlerin de sosyal destek kaynaklarını sorgulamak ve güvendikleri insanlardan ihtiyaç duyduklarında destek alabileceklerini vurgulamak ve yalnız olmadıklarını belirtmek bile başlı başına çok etkili olabilmektedir. Bu süreçte kimi zaman bir ebeveynin duygularını ketlediği, diğerinin ise çok yoğun yaşadığı görülebilir. Bu denge çift ilişkisi için risk taşıyabilir. Bu nedenle ebeveyn görüşmelerinde iki tarafında yaşadıkları duyguları ifade etmeleri sağlanmalı, yaşadıkları öfke, kaygı, üzüntü ve suçluluk normalize edilmelidir.

Ebeveynlerin ameliyat sürecini daha az stres ile atlatalmaları tedavi ekibine duydukları güven ve kurabildikleri açık iletişim ile çok ilişkilidir. Bu nedenle, tedavi ekibinden bir ya da bir kaç kişinin anne ve babaların sorularını cevaplamak için erişilebilir olmaları fayda sağlar.

Bunun yanı sıra cerrahi girişimden sonrasında çocukların düzenli şekilde gelişim değerlendirmesinden geçmeleri önerilir. Bebeklik döneminde Denver II ve/veya Bayley II gibi gelişim testlerinin ameliyattan önce ve sonra yapılması ve sonrasında 3-6 ayda bir tekrarlanması önerilir. Okul ağı çocuklarında bu değerlendirmelerin yerini WZ-4 alabilir. Böylece kraniosinostoz tanısıyla ya da yapılmış olan cerrahi girişim ile ilişkili olası gelişimsel ya da öğrenme problemleri mümkün olan en erken zamanda teşhis edilebilir ve uygun yönlendirmelerle önemli kazanımlar sağlanabilir.

■ KAYNAKLAR

1. Bannink N, Maliepaard M, Raat H, Joosten M, Mathijssen J: Health-related quality of life in children and adolescents with syndromic craniosynostosis. *J Plast Reconstr Aesthet Surg* 63:1972-1981, 2010
2. Becker D, Petersen J, Kane A, Cradock M, Pilgram T, Marsh J: Speech, cognitive and behavioral outcomes in nonsyndromic craniosynostosis. *Plast Reconstr Surg* 116:400-407, 2005
3. Bolthausen E, Ludwig S, Dietrich F, Landolt M: Sagittal craniosynostosis: Cognitive development, behavior and quality of life in unoperated children. *Neuropediatrics* 34:293-300, 2003
4. Burokas L: Craniosynostosis: Caring for infants and their families. *Crit Care Nurse* 33:39-50, 2013
5. Cloonan Y, Collett B, Speltz M, Anderka M, Werler M: Psychosocial outcomes in children with and without nonsyndromic craniosynostosis: Findings from two studies. *Cleft Palate Craniofac J* 50:406-413, 2013
6. Gray K, Cradock M, Kapp-Simon K, Collett B, Pullmann L, Speltz M: Longitudinal analysis of parenting stress in mothers and fathers of infants with and without single-suture craniosynostosis. *Cleft Palate Craniofac J* 52:3-11, 2015
7. Johnson D, Wilkie A: Craniosynostosis. *Eur J Hum Genet* 19: 369-376, 2011
8. Jong T, Maliepaard M, Bannink N, Raat H, Mathijssen, M: Health-related problems and quality of life in patients with syndromic and complex craniosynostosis. *Childs Nerv Syst* 28: 879-882, 2012
9. Magge S, Westerveld M, Pruzinsky T, Persing J: Long-term neuropsychological effects of sagittal craniosynostosis on child development. *J Craniofac Surg* 13: 99-104, 2002
10. Rosenberg J, Kapp-Simon K, Starr J, Cradock M, Speltz M: Mothers' and fathers' reports of stress in families of infants with and without single-suture craniosynostosis. *Cleft Palate Craniofac J* 48:509-518, 2011
11. Shipster C, Hearst D, Somerville A, Stackhouse J, Hayward R, Wade A: Speech, language and cognitive development in children with isolated sagittal craniosynostosis. *Dev Med Child Neurol* 45:34-43, 2003
12. Speltz M, Kapp-Simon K, Cunningham M, Marsh J, Dawson G: Single-suture craniosynostosis: A review of neurobehavioral research and theory. *J Pediatr Psychol* 29:651-668, 2004
13. Starr J, Collett B, Gaither R, Kapp-Simon K, Cradock M, Cunningham M, Speltz M: Multi-center study of neurodevelopment in 3-year-old children with or without single-suture craniosynostosis. *Arch Pediatr Adolesc Med* 166: 536-542, 2012
14. Vlught J, Meulen J, Creemers H, Willemse S, Lequin M, Okkerse J: The risk of psychopathology in children with craniosynostosis. *Plast Reconstr Surg* 124: 2054-2060, 2009